

ruudun sarjakuva) mahdollinen harmillisuus olisi oman tutkimuksensa värtti asia?

No, leikki sikseen. Kuusamon analyysi useimmille tutuista sarjoista (Harald Hirmuinen, Masan arkki, Aku Ankka) on omissa rajoissaan kyllä tarkkanäköinen. Kuusamo ei tutki näiden sarjojen kerrottua maailmaa (arkikielellä "maailmankuvaa"), vaan kerrontaa, tekotapaa. Lähtökohtana on Freudin vitsianalyysi. Sarjakuva on Kuusamolle siis vitsi, joka kerrotaan, vaikkakin merkityksenanto on toisenlaista, koska sanan rinnalle tulee kuva ja näiden monimutkaiset ristikkäisleikkaukset. Analyysi on elegantti: näin kerronta tapahtuu tässä ja tässä esimerkissä, näin tuossa ja tuossa. Maailma umpeutuu, se on ehyt, kaunis - kuin hyvä sarjakuvastrippi.

Jotakin jää sanomatta. Lukijalle tulee aavemainen olo. Oliko se sittenkin noin yksinkertaista (vaikka aluksi näyttikin monimutkaiselta)?

Kuusamo huomauttaa, että kerronnan variaatioita on lukematon määrä. Se ei kuitenkaan vielä riitä. Näin analyysista tulisi loputon jono kerrontatapojen kirjaanvientejä. Jotakin puuttuu. Miten se vitsi oikein syntyy? Mikä minua nauratti? Mikä on kerrotun (sisällön) osuus kokonaisaktissa? Sarjakuvan konkreettisuus katoaa Kuusamon käsittelyssä, siitä tulee abstrakti muotti, kaava, rakenne - tyhjiö. Kuin vastakkaiset peilit, jotka heijastavat toisiaan loputtomiin.

Pahimman laiminlyönnin Kuusamo tekee rajatessaan (tai unohtaessaan) analyysinsa ulkopuolelle jatkuvajuoniset päivälehtistriipit, sellaiset kuin Rip Kirby. Niiden metodi on täysin toinen kuin vitsi- tai kertastripin. Niiden on alussa annettava kertaus menneestä, kuljetettava tarinaa piiru eteenpäin ja herätettävä odotus huomista varten, tämä kaikki vieläpä niin, ettei lukija kyllästy tähän paikallaan vatvovaan sirkukseen.

Asettamalla vaikkapa jatkuvajuonisen stripin vitsistripin vastakohdaksi Kuusamo olisi voinut välttää tyhjän päälle jäävän abstraktisuuden. (Tällä en tarkoita sitä, etteikö lähiluku metodina olisi edelleen käypää ja kehittämisen arvoista tavaraa).

Puhekuplia jättää paljon toivomisen

varaa. Nyt pitää vain kysyä, kenelle seuraava julkaisu (sellainen on luvassa) halutaan suunnata. Käytännössä asianharastajien fanzine-tyyppinen materiaali ja tieteellisyyteen pyrkivä aineisto on erotettava toisistaan, vaikka idealistisesti ajatellen niin ei pitäisi ollakaan.

Tai tehtäköön sitten "erilainen" kulttuuritutkimus - mutta ryhdikkäämpänä, tiukempänä ja suoraan asiaan menen.

Pauli Heikkilä

Kerrontaoppia odotellessa

CORNER, John and HAWTHORN, Jeremy (eds.). Communication Studies. An Introductory Reader. Second Edition. Edward Arnold, Suffolk 1985. 218 s.

Brittiläisestä tiedotustutkimuksesta on lyhyessä ajassa ilmestynyt ainakin viisi readeria. Brittiläinen perinne on koko ajan tehnyt selvää pesäeroa amerikkalaiseen mass communication research -perinteeseen. Näin ajattelee myös Cornerin ja Hawthornen alkeisoppi-kirja *Communication Studies*.

Kirja on uusittu jo viiden vuoden sisällä. Mutta lukijan on yhä vaikea ymmärtää, onko se "mediatietoutta" vai "kulttuuritutkimusta" vai jotain muuta. Brittiläinen tutkimus ei ole pyrkinyt samalla tavalla tieteenalaksi kuin sen amerikkalainen versio. Mutta silti *Communication Studies* on esipuheen mukaan aidosti tieteidenvälinen: filosofia, sosiologiaa, psykologiaa, informaatiteoriaa ja kielitiedettä.

Kirjan lähtökohdat ovat lähes identtiset amerikkalaisen "perinteen" suomalaisen 1970-luvun "radikaaliversion" kanssa. Tieteenalan pohjaksi haetaan 'viestintää', 'inhimillistä viestintää', 'yhteiskunnallista viestintää', 'puhtaita viestintäprosesseja' ja 'joukkotiedotusta' samoista tieteistä kuin Nordenstreng (1978, 55-57) ammensi tiedotusoppinsa perusteet.

Brittiläisessä tutkimuksessa *Communication Studies* liikkuu siten lähempänä "kommunikatologiasta" suuntausta kuin

mitään muuta (ks. esim. McQuail 1969, 1972, 1975 ja 1983). Mutta toisaalta kirja on myös irti amerikkalaisesta "mediasosiologiasta" (esim. DeFleur & Ball-Rokeach 1982) ja suuntautuu kohti ns. inhimillistä (human) viestinnän tutkimusta (esim. Dance 1967 ja 1982).

Inhimillisen viestinnän tutkimuksen varsin epäyhtenäinen "perinne" viittaa myös kriittiseen teoriaan. Linkkinä tiedotustutkimukseen on jo Paul Lazarsfeldin radioprojektissa pistäytynyt Theodor Adorno sekä hänen kanssaan myöhemmin työskennellyt George Gerbner. (ks. enemmän Kellner 1984). Amerikkalainen "kulturalismi" ei kuitenkaan nouse kirjasta mitenkään erityisesti esiin.

Mutta brittiläinen tiedotustutkimus on kuitenkin kysellyt kulttuurin kokonaisuuteen viittaavia viestinnän kysymyksiä yhä enemmän viimeisen viidentoista vuoden ajan (Hawthorne 1984, ix). Brittiläisestä kulttuuritutkimuksesta on vakiintunut jo melkein yleiskäsite tiedotustutkimukseen kuten Paldán (1982, 3) huomauttaa.

Communication Studies liikkuu siis jossain kulttuuritutkimuksen, kommunikatiologian ja mediatietouden välimaastoissa. Se tekee kirjasta varsin hankalan perusoppikirjan. Kirjan kokonaisuus kuvastaakin kirjana tiedotustutkimuksen yhä rikkonaista tilaa.

Brittiläisessä tiedotustutkimuksessa ovat positivistis-pluralistinen suuntaus (esim. Brown 1970) ja marxismit asettuneet ensin vastakkain (esim. Curran ym. 1977). Tämän jälkeen tutkimus on kimmonnut monien suuntausten kirjoon (esim. Gurevitch ym. 1982) tai pyrkinyt tarkemmin hahmottelemaan kulturalistisen suuntauksen "kahta paradigmaa" (esim. Bennet ym. 1981 ja Collins ym. 1986).

Lisäksi manner-Euroopasta tulleet viestinnän tutkimuksen ja ideologiateorian eri virtaukset hämmentävät tiedotustutkimuksen tilan käsittämistä (ks. esim. Hall 1981, V. Pietilä 1985 a ja b sekä 1986 a ja b).

Suomi ei siis yksin näy tiedotustutkimuksen kartalla "tummempuna kohtana niin kuin rikkimennyt silmä" (Saarikoski 1962). Tarinoiden tulva ja diskurssiavaruus ovat niin tuhtia tavaraa kaikkialla että runoilijan kysymys on aiheellinen:

mitä todella tapahtuu? Mitä ovat viestintä, kommunikaatio, tiedotus, journalismi, kulttuuri, ideologia ja diskurssit tiedotustutkimuksen kentässä?

Siirrytäänkö tässä "merkkien maailman" ylivallasta "lukijan kapinaan" tai "semioottiseen sissisotaan" (Eco 1979)? Vai löytyykö "fenomenologiaa kaikille" (Hemánus 1986)? Pitäisikö puolustaa "suora- vai käyräviivaista" tekstiteoriaa (K. Pietilä 1986). Onko tämä nyt kielitiedettä, kerrontaoppia vai "suuruudenhullu reseptio" (Palmgren 1985)? Täytyykö tiedotusopissa lukea, tulkita, dekodata, merkityksellistää vai väärinlukea (Grosman 1984)? Onko tässä tulossa uusi tieteiden tienristeys vai "suuri tarina" (Grossberg 1987)? Ainakin sukupuu on monihaarainen.

Communication Studies ei sukupuusta paljon oksia karsi. Kirjassa on kolme osastoa ja 27 erillistä artikkelia.

Aluksi määritellään viestintä monella eri tavalla. Sitten tutkitaan kielen sosio-kulttuurista alkuperää monella eri tavalla. Tämän jälkeen päästäänkin (kun kieli on "selitetty") etsimään havaitsemisen ja visuaalisen maailman sosiaalista luonnetta monella eri tavalla. Lopuksi esitellään tiedotusvälineiden toimintaperiaatteita "tarinoiden kerronnassa" monella eri tavalla.

Ja kun on kahlannut läpi kirjan artikkelit joutuu lopuksi sananmukaisesti "sukeltamaan tekstin sisään" Wolfgang Iserin artikkelissa *Interaction between text and reader* ja Iserin metodin mukaan mietiskelemään "aukkopaikkoja" tekstissä.

Kirja on kuin tiedotustutkimuksen videokirjasto. George Gerbnerin klassisesta artikkelista *Towards a general model of communication* (1956) on jäljellä yhden sivun kuva. Saman tien jutun otsikon "yleinen malli" on muuttunut "graafiseksi malliksi".

Gerbnerin "frankfurtalaisesti" säilyttäneen viestinnän määrittelyn lisäksi kommunikaatiota etsitään informaatioteoriasta (Colin Cherry) ja "verbaalista" (Jean Aitchison) sekä "ei-verbaalista" (Michael Argyle) kielestä.

Kieltä etsitään kulttuurihistoriallisen psykologian avulla (A.R. Luria), sosiolingvivistisestä kooditeoriasta (Basil Bernstein), semiologiasta (Roland Barthes), puheaktiteoriasta (John Searle), psyko-

analyysistä (Sigmund Freud) ja erilaisista lingvistiikan suuntauksista.

Samana rataa jatkavat muutkin kolme osastoa. Pikapuoliin lukijan valtaa kummallinen olo tai hämmennys, joka tuottaa vihan reader-tyyppisiä julkaisuja kohtaan. Mutta ongelmana on tietysti tiedotusoppi, jota Corner & Hawthorn ei yhtään selkeytä.

Esimerkiksi havaintoa ja visuaalista viestintää käsittelevä jakso alkaa opastuksella kuinka Lurian artikkeli *Education, generalization and abstraction* pitää ymmärtää: havainto on sosiaalisesti ja kulttuurisesti määräytynyt prosessi. Se ei ole pelkkää fysiologiaa. Lukijan pitäisi käsittää tämä kuitenkin Lurian täysin käsittämättömästä kahden sivun tekstistä.

Samoin Barthesin *Elements of Semiology* (1984) on saanut luovuttaa vain Saussurelta lainatun kieltä ja puhunutta käsittelevän luvun käsitteet, mutta saman luvun Hjelmslev-jakso ei ole mahtunut mukaan (et., 13-17). Barthesin semiologia jää siis vallan pois kirjasta ja kielitiede on Saussurea mutta Barthesin kynästä.

Kirja on pelkkiä irrallisia siivuja tiedotustutkimuksen kakusta. Kirjasta kun haukkaa lisäksi ne parikymmentä muuta "maailmankuvan rakennuspuuta", niin varmasti puolustaakin vähän suoraviivaisempaa tekstiteoriaa tai ryhtyy semioottiseen sissisotaan.

Loputta lukija toivoo, että tiedotustutkimuksen tienristeykset alkaisivat olla jossain muodossa menneisyyttä, että mennyttä olisivat samassa muodossa myös "tiedotustutkimuksen aallot" ja edessä vain se "tavallinen tarina", ihan rehellinen kirja.

Brittiläisistä pyrkimyksistä tiedotustutkimuksessa paljon koherentimman kuvan saa kahlaamalla läpi edellä mainitun McQuail-sarjan. Toinen mahdollisuus on vastaava Raymond Williams -sarja (esim. 1984, 1981 ja 1974). Kolmanneksi voi sitten vihdoinkin rämettyä tähän repaleiseen reader-sarjaan.

Ilkka Kahma

Kirjallisuus

BARTHES, R. *Elements of Semiology*. New York 1984.

BENNET, T. ym. (eds.). *Culture, Ideology and Social Process. A Reader*. Worcester 1981.

BROWN, M. *Mediasociology. A Reader*. London 1970.

COLLINS, R. ym. (eds.). *Media, Culture & Society. A Critical Reader*. London 1986.

CURREN, J. ym. (eds.). *Mass Communication and Society*. Guildford 1977.

DANCE, F. (ed.). *Human Communication Theory. Original Essays*. New York 1967.

DANCE, F. (ed.). *Human Communication Theory. Comparative Essays*. New York 1982.

DeFLEUR, M. & BALL-ROKEACH, S. *Theories of Mass Communication*. 4th Edition. New York 1982.

ECO, U. *The Role of the Reader. Explorations in the Semiotics of Texts*. Bloomington 1979.

GERBNER, G. *Towards a General Model of Communication*. *Audio-Visual Communication Review* 4(1956):3, 171-199.

GROSMAN, R. *Is There Such a Thing as Misreading?* Teoksessa: HAWTHORN, J. (ed.). *Criticism and Critical Theory*. Guildford 1984.

GROSSBERG, L. *Does Communication Theory Need Intersubjectivity? Toward an Immanent Philosophy of Interpersonal Relations*. Teoksessa: BOSTRÖM, R. (ed.). *Communication Yearbook* 8. Beverly Hills 1984.

GUREVICH, M. ym. (eds.). *Culture, Society and the Media*. London and New York 1982.

HALL, S. *Cultural Studies: Two Paradigms*. Teoksessa: BENNETT ym. 1981.

HAWTHORN, J. *Esipuhe teokseen Hawthorn, J. (ed.). Criticism and Critical Theory*. Guildford 1984.

HEMANUS, P. *Fenomenologia ja journalismin kriteerit*. *Tiedotustutkimus* 9(1986):2, 74-75.

KELLNER, D. *Kulttuuriteollisuus ja joukkotiedotus: kriittinen teoria ja sen seuraukset*. *Tiedotustutkimus* 7(1984):3, 3-20.

McQUAIL, D. *Towards a Sociology of Mass Communication*. London 1969.

McQUAIL, D. (ed.). *Sociology of Mass Communication*. Harmondsworth 1972.

McQUAIL, D. *Communication*. London

- 1975.
- McQUAIL, S. Mass Communication Theory. An Introduction. London 1983.
- NORDENSTRENG, K. Tiedotusoppi. Toinen, korjattu laitos. Keuruu 1978.
- PALDAN, L. Mediatietoutta Birminghamista. Tiedotustutkimus 5(1982):2, 3-16.
- PALMGREN, M-L. Reception - kirjallisuudentutkijain taivas? Tiedotustutkimus 8(1985):2, 88-89.
- PIETILÄ, K. Suoraviivaisemman tekstiteorian puolesta. Tiedotustutkimus 9(1986):2, 79-85.
- PIETILÄ, V. Uloskoodaustutkimus: johdasta teemaan. Tiedotustutkimus 8(1985a): 1, 2-14.
- PIETILÄ, V. Kieli, subjektiveetti, ideologia. Tiedotustutkimus 8(1985b):4, 26-40.
- PIETILÄ, V. Diskurssianalyysistä. Tiedotustutkimus 9(1986a):1, 48-57.
- SAARIKOSKI, P. Mitä tapahtuu todella? Otava, Keuruu 1962.
- WILLIAMS, R. Television. Technology and Cultural Form. New York 1974.
- WILLIAMS, R. Culture. Glasgow 1981.
- WILLIAMS, R. The Long Revolution. Harmondsworth 1984.

Latteinta tieto-oppia vastaan

THURÉN, Torsten. Orientering i källkritik. Är det verkligen sant? Stockholm, Esselte Studium, 1986.

Jokaisessa toistaiseksi tunnetussa yhteiskunnassa journalismi on muun muassa, ei siis pelkästään mutta muun muassa, kuvauksia ja erittelyjä todellisuudessa sattuneista tapahtumista, siinä käynnissä olleista tai olevista prosesseista yms. Triviaalia mutta totta.

Tieto-opillisesti tuontyyppinen ns. faktajournalismikaan ei voi perustua objektivismiin, ns. journalismin ulkopuolinen todellisuus ei missään avaudu sellaisenaan eikä se puhu suoraan kenellekään itsestään. Mutta yhtä vähän puheena

olevan tyyppinen journalismi voi pohjautua subjektivismiin, jonka mukaan jotkut valaistut yksilöt hallitsisivat todellisuuden tajunnassaan ilman informaatiota ulkomaailmasta, ilman lähteitä. Toimiva journalismin tieto-oppi voi olla vain subjektin ja objektin vuorovaikutusteoriaa, joka mahdollistaa niin suhteellisen subjektiivisuuden kuin suhteellisen objektiivisuuden.

Ja tässä, vain tässä, on lähdekritiikin paikka. Jos myös objektin halutaan vaikuttavan journalististen tuotosten sisältöön, tarvitaan kriittisyyttä ulkomaailmaa koskevia lähteitä kohtaan.

Ruotsalaisen, Tiedotustutkimus-lehdestä jo tutun Thurénin ideana on ollut kirjoittaa kirja lähdekritiikistä yleensä, ottaen huomioon niin historiantutkimuksen, todistajapsykologian kuin journalisminkin tarpeet. Oman tulkintani mukaan kirjoittajan käyttövoimana on ollut terve kyllästyminen sellaiseen täyteen relativismiin, joka johdonmukaisesti loppuun vietyinä merkitsisi kaikkien todellisuudesta esitettävissä olevien väitteiden katsomista yhtä hyväksi.

Thurén kirjoittaa mm. positivistisen historiantutkimuksen neljästä lähdekriteeristä, jotka ovat 1) aitous, 2) ajallinen yhteys, 3) riippuvuus ja 4) tendenssi, ja hän perustelee sitä miksi historialliset löydökset tai jäänteet (kvarlevor) ovat periaatteessa ylivoimaisia suullisiin lähteisiin verrattuina. Silti Thurénia ei voida pitää sitoutuneena positivistina, vaan hän ainoastaan haluaa ottaa ja pelastaa sen mikä lähdekritiikin perinteessä on hyödyllistä. Sivumennen sanoen kaikki järkevät historiantutkimuksen suuntaukset tarvitsevat varmaan lähdekritiikkiä.

Puheena olevan kirjan voi lukea sen latteista latteimman tieto-opin kritiikkinä, jonka mukaan olisi mahdollonta ratkaista keskenään ristiriitaisten kuvausten tai yleensä väitteiden suhteellista oikeellisuutta totuuden korrespondenssiteorian mielessä. Keinoja tähän on, vaikka ne eivät tietenkään voi olla ehdottomia, vaan tuottavat korkeintaan likiarvoja. Omasta mielestäni erityisen kiintoisia ovat todistajapsykologian avaamat mahdollisuudet, jotka perustuvat pitkään kokemukseen sekä psykologiseen tietoon ja oivallukseen.